



ДИНАМИКА НА СИВАТА ИКОНОМИКА

2007-2016 г.

Септември, 2017 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Съдържание.....	2
Въведение	3
I. Брутен вътрешен продукт (БВП)	4
II. Данъчни приходи.....	6
III. Данъчни приходи по компоненти.....	8
IV. Пропорционално изменение в обемите на сивата икономика	11
V. ИЗВОДИ:.....	12
VI. Мерки за намаляване обема на сивата икономика	14
VII. ПРИЛОЖЕНИЯ	16
Приложение 1. Оценки за обема на сивата икономика.....	16
Приложение 2. Данък върху печалбата	18
Приложение 3. Приходи от данъка върху добавената стойност.....	20
Приложение 4. Приходи от акцизи	21
Приложение 5. Приходи от данък върху доходите на физическите лица.....	23
Приложение 6. Приходи от осигурителни вноски (пенсионни и здравни).....	24
Приложение 7. Приходи от мита	26
Приложение 8. Структура на БВП.....	27
Приложение 9. Таблица за определяне изменението на сивия сектор	29

ВЪВЕДЕНИЕ

В последните години в общественото пространство се публикуват редица противоречиви оценки за обема на сивата икономика¹. В същото време, прегледът на икономическата литература показва, че **не са известни методологии за определяне на обема** на сивата икономика, почиващи на числови данни от националните статистики.

Методологията на настоящото изследване служи за изчисление само на измененията в обема на сивата икономика от дадена година и се основава на:

- **данни на националната статистика;**
- **макроикономическата логика, че измененията в приходната част на бюджета² трябва да следват промените в ръста на БВП.**

В аналитичната част е предвидено при структурни и/или други промени в икономиката (в т.ч. промени в данъчната, осигурителните и други системи) същите да бъдат отчитани.

В предлаганата разработка са приведени данни за **прякото и косвено** генериране на условия за ръст на сивата икономика и/или намаляване на финансови потоци в приходната част на бюджета.

¹ Част от оценките и методологичните им основи са представени в [Приложение 1. Оценки за обема на сивата икономика](#).

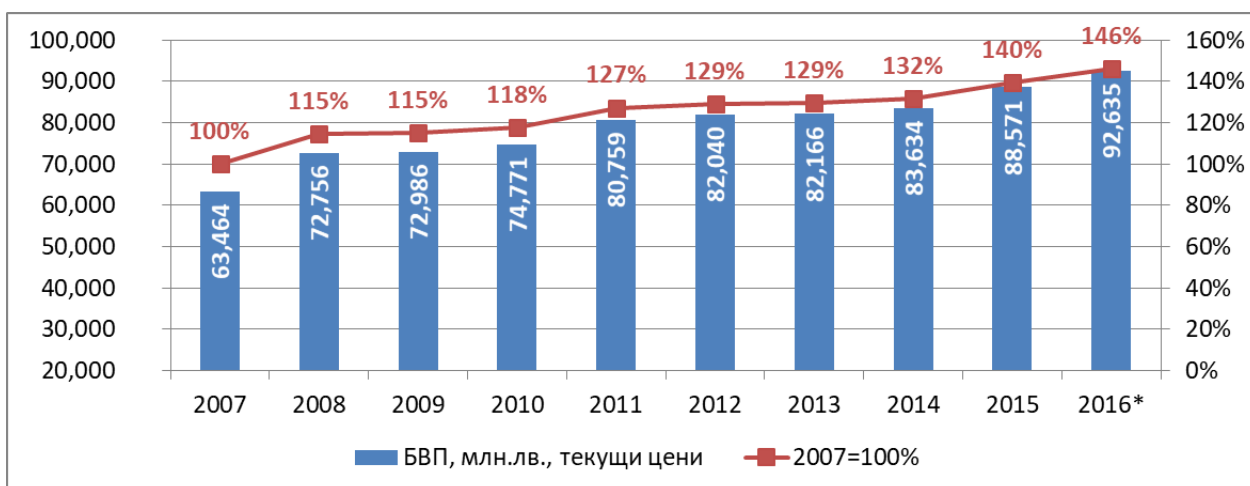
² „Приходна част от бюджета“ = Приходите от данъци, осигурителни вноски, акцизи и мита, без приходите от такси, глоби, помощи и др.

I. БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ (БВП)

За периода 2007-2016³ г. брутният вътрешен продукт (БВП) нараства значително по номинал от 63 464 млн. лв. на 92 635 млн. лв. Независимо от факта, че нарастването е неравномерно, вследствие въздействието на икономическата криза, ръстът е значителен - от 46 на сто при задържане на икономическия ръст през 2009 г. (виж фиг. 1). Средният темп на нарастване на БВП е 5.1 на сто, като за периода 2007-2008 г. нарастването е с близо 15 на сто.

Следователно, като се оценява ръстът на БВП, на макроикономическо ниво българската икономика не е засегната съществено от икономическата криза, за разлика от другите европейски страни. Нанесени са вътрешни икономически рани с дълбочинен характер. Държавата прехвърли негативите от кризата върху бизнеса и населението и, преди всичко – върху малкия и средния бизнес, създаващ условия за социално благополучие на нацията.

Негативно въздействие на кризата се наблюдава най-вече в срива на доверието към управленския елит и, оттам – към срив в инвестициите.



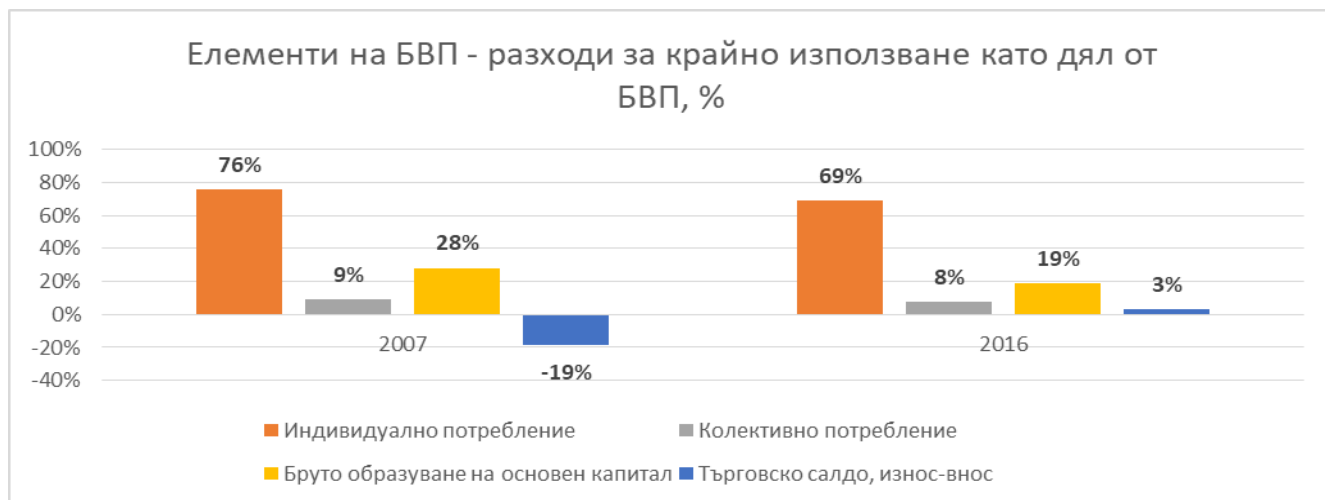
Фиг. 1. БВП (2007-2016 г.)

За периода 2007-2016 г. в структурата на БВП, изследвана според разходите за крайно използване, съществено намаляват инвестициите⁴ (бруто образуване на основен капитал) от 28% на 19%. Останалите компоненти също намаляват своя дял за сметка на нарастването на дела на търговското салдо, което от отрицателно през 2007 година, в последните две години от разглеждания период, както и през 2011 г., има положителни стойности.

³ За 2016 г. данните за БВП от НСИ са предварителни (към 11.09.2017 г.)

⁴ В методологията за изчисляване на размера на БВП инвестициите се разглеждат като бруто капиталобразуване на основен капитал, което включва разходите за придобиване на дълготрайни нефинансови активи и дълготрайни нематериални активи.

Спрямо 2007 г. индивидуалното потребление⁵ нараства с 32 процентни пункта (пр.п.), колективното⁶ – с 23 пр.п., подобриенето на търговското салдо е с 22 пр.п., а инвестициите отбелязват спад от 11 пр.п.



Фиг. 2. Структура на БВП по компоненти – разходи за крайно използване в граничните години от разглеждания период - 2007 и 2016 г.

Независимо от ръста на БВП, има сериозен срив на дела на инвестициите, което се компенсира от подобряването на търговското салдо.

Във физически обем спадът на инвестициите – местни и чуждестранни, е драматичен с почти една трета спрямо 2007 г. (с 32%⁷). Тази констатация се подсилва и от факта, че за периода са постъпили съществени средства от структурните фондове на ЕС.

Подобряването на търговското салдо в последните години в основната си част се дължи на външни фактори:

- Срива в цените на петрола с около 50% и свързани с него енергийни продукти – природен газ, въглища и др.
- Рязкото повишаване на търсенето на продукцията на отбранителната промишленост.

⁵ Индивидуално потребление включва: 1) Крайните потребителски разходи на домакинствата плюс условно изчислената рента на жилищата, заемани от собствениците им и 2) Крайните потребителски разходи на правителството за услуги в областта на здравеопазване, социално осигуряване, образование.

⁶ Колективното потребление се измерва чрез крайните разходи на правителството за услуги, предоставени на обществото като цяло – разходи за отбрана, сигурност, поддържане на населените места.

⁷ Инвестициите (бруто образуване на основен капитал) в текущи цени според НСИ са 18.0 млрд.лева през 2007 г., 24.0 млрд.лв. пре 2008 г., 20.3 млрд.лв. през 2009 г., 16.6 млрд.лв. през 2010 г., 16.9 млрд.лв. през 2011 г., 17.4 млрд.лв. през 2012 г., 17.4 млрд.лв. през 2013 г.; 17.7 млрд.лв. през 2014 г., 18.6 млрд.лв. през 2015 г. и 17.7 млрд.лв. през 2016 г.

II. ДАЊЧНИ ПРИХОДИ

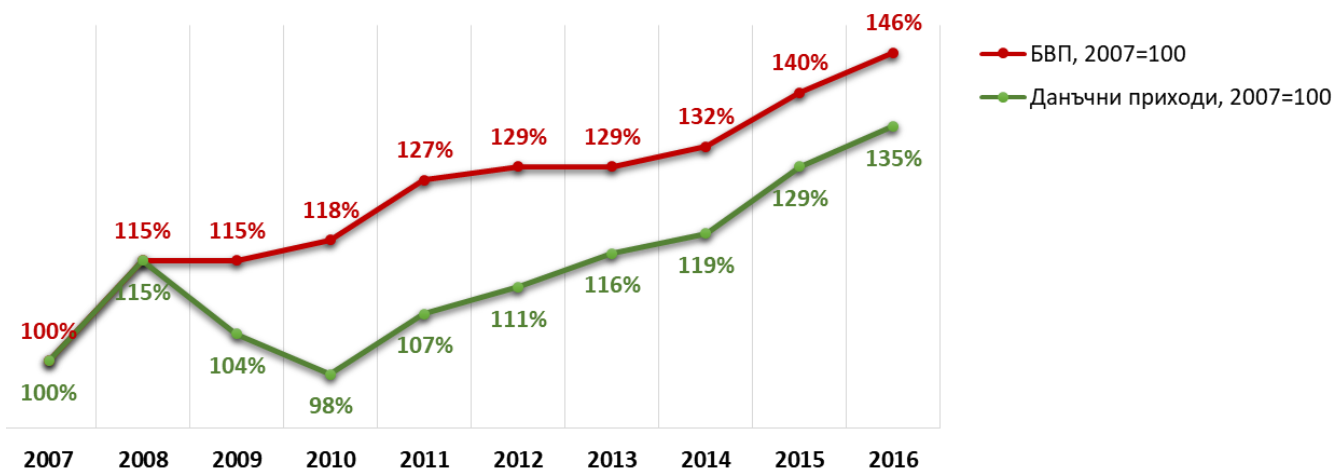
В данъчните приходи⁸ за разглеждания период се наблюдават изменения, които не следват динамиката на нарастване на БВП, в противовес на икономическата логика. Те се променят неравномерно като нарастват с по-бавни темпове от тези на БВП – от 19 324 млн. лв. за 2007 г. до 26 027 млн. лв. за 2016 г. Приравнени към 2007 г. данъчните приходи нарастват само с 35 на сто, независимо от 46-процентния ръст на БВП и същественото нарастване на някои икономически параметри, които водят до увеличаване на прякото и косвено облагане на бизнеса и населението.



Фиг.3. Данъчни приходи (2007-2016 г.)

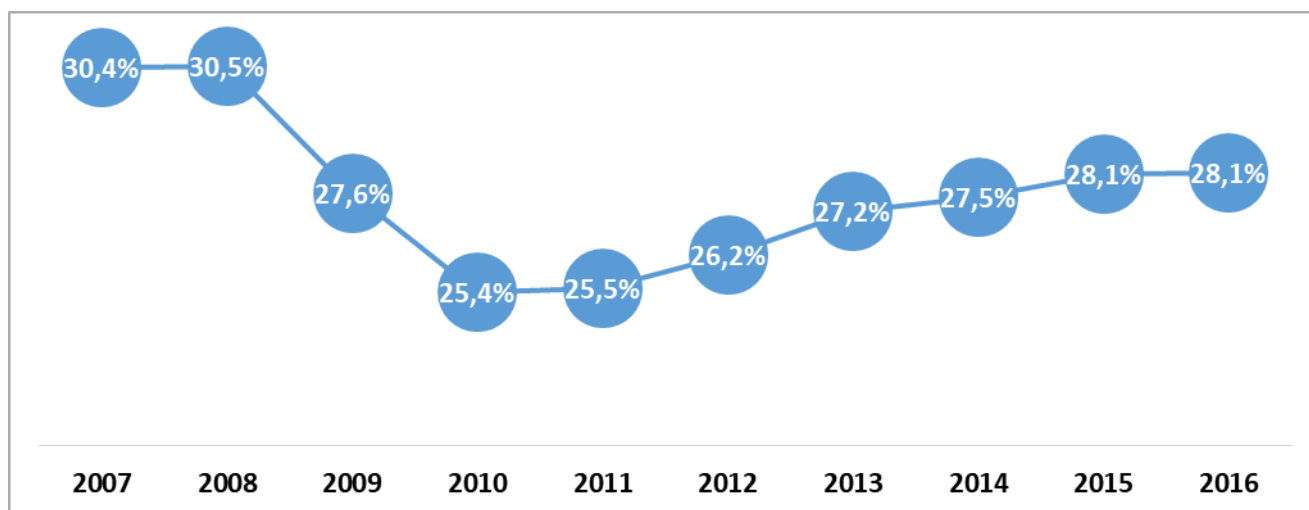
Чрез приравняване към 100 на сто на БВП и данъчните приходи за периода 2007-2016 г. (Фиг.4) ясно се вижда съотношението между двете величини. Отслабена е корелативната връзка между БВП и данъчните приходи – през 2010 г. се наблюдава срив в приходите, който постепенно се компенсира и догонва ръста на БВП към края на наблюдавания период 2016 г.

⁸ „Данъчни приходи“ = Приходите от данъци, осигурителни вноски, акцизи и мита, без приходите от такси, глоби, помощи и др.



Фиг. 4. Изменение на БВП и на данъчните приходи

Делът на данъчните приходи от БВП стръмно спада в периода 2008-2010 г., като изменението е с 5.1 процентни пункта (фиг. 5). До 2016 г. те постепенно възстановяват дела си, но все още са по-малко в сравнение с показателя от 2007 г.

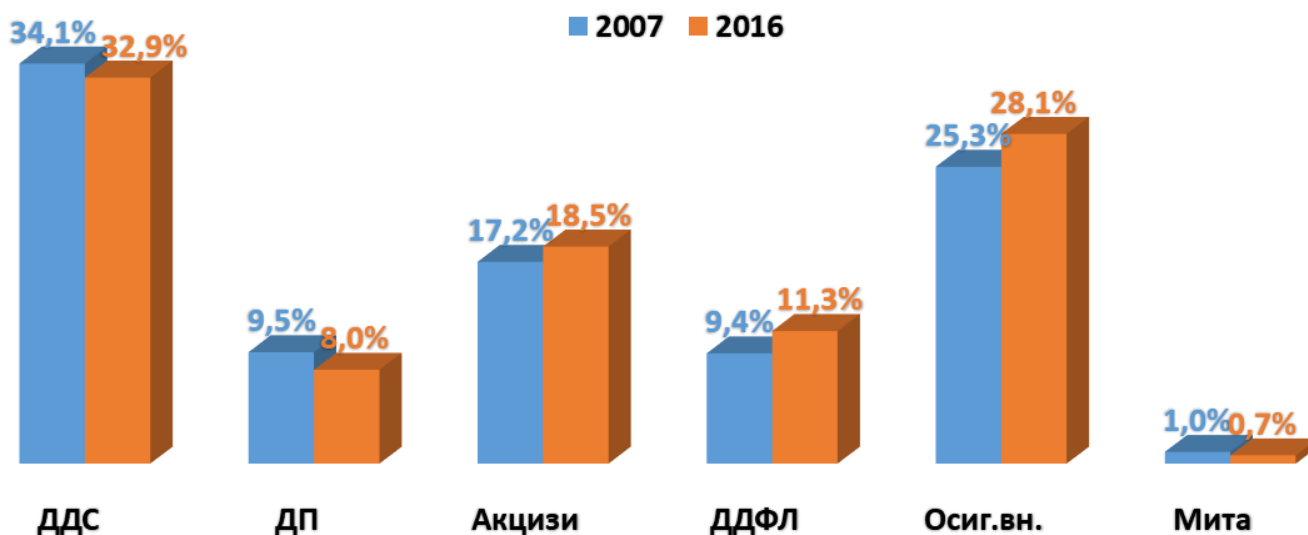


Фиг. 5. Дял на данъчните приходи в БВП (2007-2016 г.)

Намалението на данъчните приходи преди всичко е в резултат на кризата и бавното възстановяване на икономиката, както и от недалновидни промени в данъчните и осигурителните системи и неумение на институциите да се справят със събираемостта на данъчните приходи.

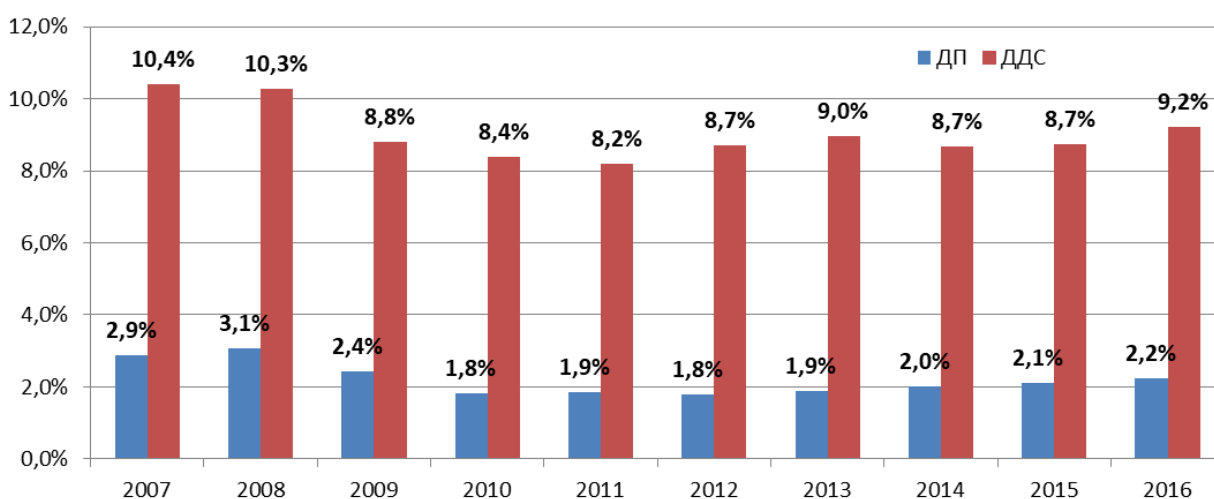
III. ДАЊЧНИ ПРИХОДИ ПО КОМПОНЕНТИ

Съществени изменения в структурите на приходите се наблюдават през 2007 г. и 2016 г., а най-голямо намаление на относителните дялове има в тези на данък добавена стойност (ДДС), данък печалба (ДП) и митата. (фиг. 6).



Фиг. 6. Структура на данъчните приходи, 2007 и 2016 г.

При сравнение на данъчните приходи по компоненти като дял от БВП за периода 2007-2016 г. се наблюдава най-съществен срив в приходите от **ДДС** и **ДП**, което е точен индикатор за ръста на сивата икономика.



Фиг. 7. Дял на ДП и ДДС от БВП, %.

Рязкото намаляване на приходите от **данък печалба и данък върху добавената стойност** (фиг. 7.) е точен индикатор за ръст на сивата икономика, включително поради факта, че данъчните им ставки не са променяни в разглеждания период.

Намалението в обема и дела на митата е обяснимо и се дължи предимно на членството на България в ЕС от 2007 г. и прилагането на единната външнотърговска политика, включително безмитен режим в търговията със страните от ЕС.

Сривът в данъчните приходи като дял от БВП през 2010 г. (фиг.5) с 5.1 на сто спрямо 2007 г. слабо се компенсира през следващите години до 1.4 на сто за 2016 г. (спрямо 2007 г.), като отново се наблюдава изоставане в събираемостта, независимо от съществения ръст на параметрите, формиращи данъчната основа на някои от данъците, в т.ч. на осигурителните вноски.

Анализът показва, че запазването на събираемостта при **акцизите** също е обезпокояващо явление и е в резултат от външни административни фактори, в т.ч. ръст на акцизните ставки, нарастване на обемите на потребление на акцизни стоки, а не на повишена събираемост. Така например ставката за горивата е нараснала от 12% до 33%, ставката за цигарите над 20 пъти, вкл. на спиртните напитки, природния газ и др.

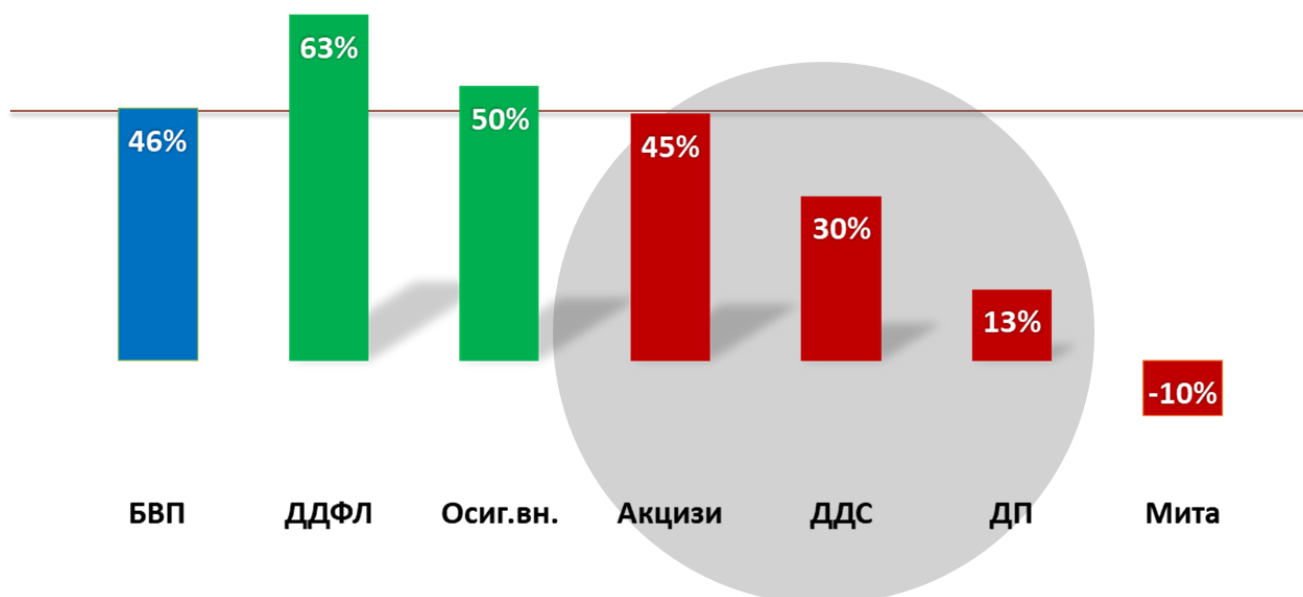
През периода 2007-2016 г. е налице увеличение на:

- минималната работна заплата – с 91 на сто,
- средната работна заплата – със 121 на сто,
- минималния осигурителен доход – със 121 на сто,
- тавана на облагаемия осигурителен доход – с 86 на сто,
- осигурителната ставка – с 25 на сто.

Това би трябвало да доведе пряко и косвено до значително увеличение на данъчните приходи от ДДФЛ, осигурителни плащания и акцизи.

В резултат на ръста на средната работната заплата и административните промени на минималната работна заплата, на ставките за социално и за здравно осигуряване, на минималния и на максималния осигурителен доход, както и на други фактори, оказващи влияние върху приходите от **осигурителни вноски**, в края на разглеждания период те изпреварват темповете на БВП.

Този ръст на сивата икономика частично се компенсира от нарастването на дела на данъка върху доходите на физическите лица (ДДФЛ), осигурителните вноски и акцизите, т.е. вследствие промяна на базовите стойности на образуващите елементи. Увеличената събираемост на **ДДФЛ** е в резултат на опростената форма на облагане и запазване на размера на ставката и характера на плоския данък през разглеждания период, ръста на минималната и средна заплата.



Фиг. 8. Темп на БВП и данъчните приходи през 2016 г. спрямо 2007 г.

Темпът на нарастване на постъпленията от ДДФЛ и осигурителни вноски изпреварва кумулативния ръст на БВП. Най-малка е събираемостта на митата, но това е пряк резултат от увеличаване на дела на търговията със страни от ЕС в сравнение с трети страни.

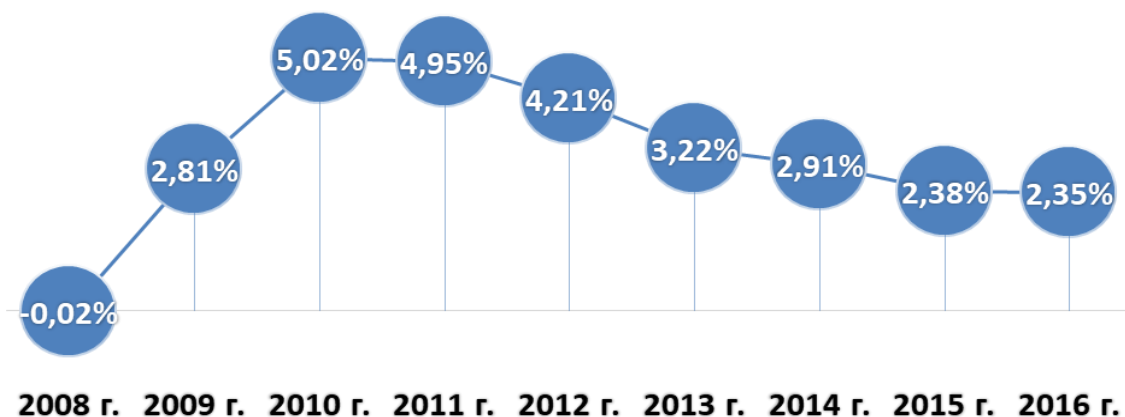
Влиянието в промяната на някои икономически параметри върху отделните компоненти на данъчните приходи, вкл. размер на ставки, обороти, брой заети лица, мин. осигурителни доходи и други, е разгледано, както следва:

- данък печалба (ДП) – в [Приложение 2](#);
- данък добавена стойност (ДДС) – в [Приложение 3](#);
- акцизи – в [Приложение 4](#);
- данък върху доходите на физическите лица (ДДФЛ) – в [Приложение 5](#);
- осигурителни вноски – в [Приложение 6](#);
- мита – в [Приложение 7](#).

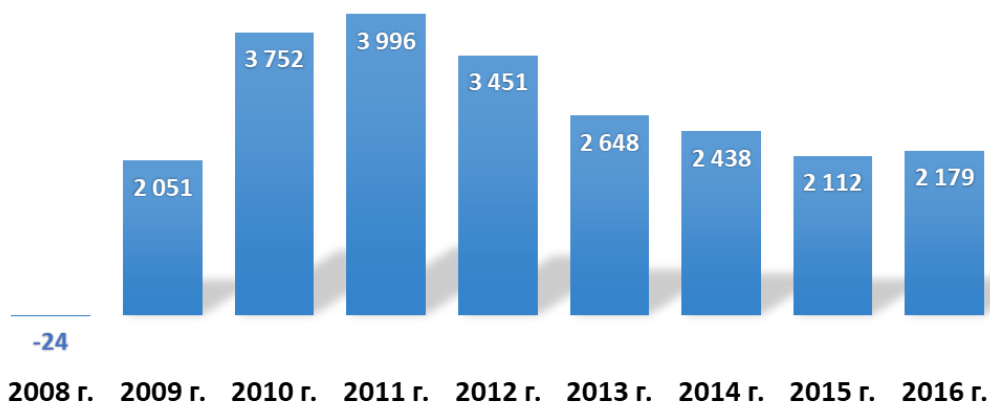
IV. ПРОПОРЦИОНАЛНО ИЗМЕНЕНИЕ В ОБЕМИТЕ НА СИВАТА ИКОНОМИКА

На основата на предложената методология, можем да заключим, че **измененията в обемите на сивата икономика за периода 2007-2016 г. е пропорционално на намаления дял на данъчните приходи в БВП**

За периода 2007-2016 г. изменението на обема на сивата икономика (изчисленията са представени в таблица П.9.1. в приложенията) е средно 3.1 на сто (Фиг.9), като най-малко е през 2008 г. спрямо 2007 г. (-0.02 на сто). Особено драматичен ръст на сивата икономика се наблюдава през 2010 г.(повече от 5.02 на сто), който постепенно намалява в следващите години. В номинално изражение (Фиг.10) за периода 2008-2016 г. несъбраните данъчни вземания, макар и подценени, са повече от **22.6 млрд. лв. Това намаление е твърде условно, то е значително по-голямо, тъй като в този период има най-големи изменения на икономическите параметри, които би трябвало съществено да влияят на нарастване на данъчните приходи, в т.ч. ставки на акцизи, средна и минимална работна заплата, осигурителна ставка и други.**



Фиг. 9. Годишно изменение на сивата икономика, % от БВП



Фиг. 10. Потенциални загуби от измененията в обема на сивата икономика - годишен ръст в млн. лв.

V. ИЗВОДИ:

1. Изводите са направени на основата на методология, работеща с числови данни на НСИ, Евростат и др. източници на статистическа информация. Резултатите се отнасят само за изменението на сивата икономика от определена година, в случая - годината на приемането на България в ЕС. За пълния размер на сивата икономика няма точни числови методи, а същата се оценява на основата на експертни оценки и социологически изследвания ([Приложение 1](#)).

2. Анализът на отделните компоненти на приходите от данъци (посочени в приложенията) потвърждава, че изчисленото **нарастване на обема на сивата икономика е силно занижено**. Точният размер на този обем е обект на допълнителни аналитични изследвания.

3. **Обемът на сивата икономика при тази занижена оценка е нараснал рязко за разглеждания период, като най-съществено този ръст се наблюдава за периода 2010-2011 г.** Ръстът е средно около 5 на сто спрямо обема на сивата икономика през 2007 г., но постепенно намалява, като се отчитат и промяната в редица фактори, които предопределят по-високи данъчни приходи. Анализът на въздействието на тези фактори (*виж [приложенията](#)*) показва, че посочените проценти са „подценени“ в немалка степен. **Укритите средства дори при тази оценка са повече от 22.6 млрд. лв.**

4. Особено тревожно е намаляването на дела на ДДС и ДП в приходната част на бюджета (от 34.1% на 32.9% за ДДС и 9.5 на 8% за ДП от общо данъчните приходи за 2007 и съответно 2016 г.). Това е ясна индикация за ръст на сивия сектор независимо от общо подобрената приходна част на бюджета.

5. Допълнителен индикатор за нарастването на сивия сектор е символичното изменение на приходите от акцизи, независимо от значителния ръст на акцизните ставки – от 12 до 33 на сто за горивата, над 20 пъти за цигарите, включително и на природния газ, алкохола и др. (Приложение 4). Трябва да се отчете, че за периода има рязко увеличение на физическите обеми на продажбите, вследствие на намалението на цената на петрола, и следователно на горивата, с почти около 50 на сто. Отчита се, че приходната част на акцизите са функция от продадените физически обеми.

6. Компенсирането в приходната част е основно за сметка на увеличение дяловете в структурата на данъчните приходи на ДДФЛ и осигурителните вноски, вследствие сериозното увеличение на средната работна заплата, административното увеличение на МРЗ, минималния осигурителен доход, облагаемия доход и размера на акцизите. Този опасен феномен се нуждае от по-детайлно анализиране на общото заключение, че изчисленото намаляване на сивата икономика, подлежи на сериозна преоценка.

7. **Митът, че няма промяна в данъчните и осигурителни параметри, може лесно да бъде разрушен**, като се отчетат повишаването на МРЗ, тавана на

облагаемия осигурителен доход, на ставката на здравната вноска, на минималните осигурителни доходи и т.н., и т.н., което при намалената ефективност на данъчната администрация води до увеличение на сивия сектор.

Относителната стабилност на обемите на приходите от **осигурителни вноски, ДДФЛ** е измамна. Тя е следствие на съществени изменения в образуващите фактори, като ръст на средната работна заплата със 121 на сто, ръст на минималния осигурителен доход със 121 на сто, промяна в тавана на облагаемия доход с 86 на сто.

8. Нарастването на обема на сивата икономика в България е свързано преди всичко с неадекватната данъчно-осигурителна политика и невъзможността на данъчната администрация да се справи с деструктивната роля на това зловредно явление.

- Основната грижа на държавата трябва да се насочи не към увеличение на прякото и косвено данъчно-осигурително облагане, а към увеличение на събираемостта на данъчно-осигурителните приходи.
- Законодателят провежда грешна политика в посока на пряко и косвено повишаване на облагането, за да компенсира намалените данъчни приходи, вместо да създава стимули за увеличаване събираемостта на данъчните приходи.
- Провеждането на подобна политика, особено в осигурителните отношения, чрез повишаване на облагаемата тежест води до маргинализация на средната класа. За реално богатите подобни промени са без финансова стойност.
- Вследствие на тази политика се задълбочава явлението на аутсорсване на дейности от „чистите“ фирми към фирми, потопени дори и частично в сивия сектор.

9. Незадоволителна е аналитичната дейност на данъчната администрация по:

- идентификация на данъчно-осигурителните нарушения;
- приноса в осигурителните плащания, във функция от реалните доходи на осигурените лица.

10. Независимо от нововъведените нормативни записи за криминализиране на неплащане на данъци и осигурителни вноски, отсъстват осъдителни присъди и събрани средства.

A. Законови мерки

1. Закон за ДДС

- Прилагане в ускоряване на сроковете на директивата на Съвета COM 2013 (721), допълваща директива 2006/112/ЕО и въвеждане на нов стандарт за възстановяване на ДДС.

2. Закон за здравеопазването

- Корекции в процедурата на възстановяване на здравноосигурителни права;
- Въвеждане на финансови норми за здравно обслужване на здравно неосигурените лица в посока дефиниране на източника за покриване на разходите, направени от здравната система.

3. Закон за Сметната палата

- Проверка на осигурителните плащания, в т.ч. и здравните осигуровки, преведани от държавните и общински структури.
- Възможност за контрол и налагане на санкции за неправомерни действия на държавни и общински структури, свързани с данъчно-осигурителните плащания.

4. Във всички специални закони:

- Въвеждане на ефективни инструменти за отговорност на държавни органи при неизпълнение на законови задължения.

5. Закон за ограничаване на плащанията в брой

- Осигуряване на възможност за извършване на разплащания чрез ПОС-терминали от всички първостепенни и второстепенни разпоредители с бюджетни средства.
- Въвеждане на санкции за институциите и техните поделение за невъвеждане на ПОС-терминали.

6. Закон за корпоративното подоходно облагане

- Авансово въвеждане на проекта на Директива за облагане на корпоративната печалба.

7. Общи предложения:

- Опростяване на данъчната система и по-специално на начините за изчисляване и определяне на облагаемия доход.
- Отмяна на механизма на минималния размер на осигурителния доход.

В. Организационни мерки

- Да се укрепи аналитичното звено в НАП за идентификация на укрити обороти, доходи, осигурителни плащания и др. нарушения.
- Преглед на резултатите от инсталирания в НАП софтуер за откриване на данъчни измами.
- Да се изгради цифрово базирана библиотека (data center) за съхранение, обработка и анализ на счетоводната информация на дружествата за целия период, съгласно българското законодателство, вкл. чрез аутсорстване на принципа на публично-частните партньорство.
- Да се създаде публичен регистър на обжалваните, отменени и оставените в сила ревизионни актове по сектори и региони.
- Да се обвърже системата за стимулиране на служителите на НАП с резултатите от приключеното съдебно производство.
- Да се облекчат изискванията за сключване на споразумения между задължените лица и органа по приходите за разсрочено плащане на данъчни и осигурителни задължения.

Приложение 1. Оценки за обема на сивата икономика

В настоящата разработка се предлага числова методология за измененията в обема на сивата икономика от дадена година. Пълният обем на сивата икономика се изчислява на основата не на числови данни, а на основата на няколко вида оценки:

- социологически проучвания на микроравнище (напр., Евробарометър и европейско социологическо проучване), чрез използване на анкетни извадки с епизодичен и/или постоянен характер;
- композитни индекси на основата на многокритериална оценка, включваща претеглени количествени и качествени показатели;
- непреки оценки на макроравнище на основата на националните счетоводства, динамиката на пазара на труда, потреблението, търсенето на пари и др.
- иконометрични модели, при които сивата икономика се приема като ненаблюдаема величина - функция на фактори, които я благоприятстват, включително и показателите за незаконна дейност; и др.

Например, без да се посочва методът на изчисление, са публикувани данни за сивата икономика в България, от:

- **Европейската комисия** - 32.7% от БВП за 2007 г., и 31.9% за 2012 г., 30.6% за 2015 г. и 30.2% за 2016 г.;
- **Световната банка** – 33% от БВП за 2007 г., без съществена промяна в следващите години;
- **VISA EUROPE** – 33% от БВП за 2011 г. и 31.2% от БВП за 2012 г., т.е. спад с 1,8 пункта. За сравнение, средният показател за страните от ЕС за 2012 г. е 18,5 % от БВП, а страни като Швейцария, Германия и др. регистрират размери на сивата икономика за 2012 г. от 8 до 12 % от БВП.
- **БНБ** – 17.5% от БВП за 2007 г.;
- **Центърът за изследване на демокрацията и Витоша Рисърч** представят динамиката на скритата икономика в България чрез разработени от тях *Индекс на скритата икономика* при бизнеса (скритите обороти/данъци) и *Индекс на недеklarираната икономическа дейност* на населението (скритият труд), както следва: за 2007 г. - 2.8 пункта; за 2012 - 2.3 пункта и за 2015 г. – 2.6 пункта.
- **АИКБ (Асоциацията на индустриалния капитал в България)** – 42.2% за 2010 г. и 36.8% за 2012 г., т.е. спад с 5.4 пункта за двугодишния период. През 2016 г. показателят е 28.12%. Композитният индекс „Икономика на светло“ е 71.88 през 2016 г., най-висока стойност от момента на изчисляването му.

Експозицията на сивата икономика в България предимно е:

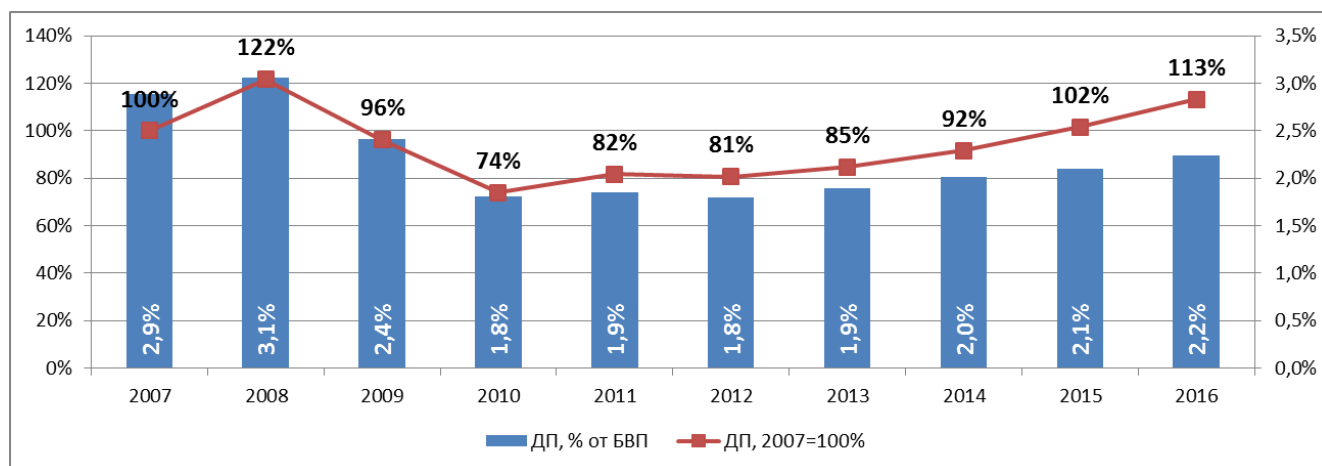
- **браншова** – в секторите строителство, транспорт, туризъм, земеделие, производство, здравеопазване, търговия, самонаети и т.н.
- **продуктова** – горива, алкохол, цигари, недвижими имоти, зърно, захар, услуги и др.

Основно прилагани инструменти и техники:

- укрити обороти, укрита заетост, укрити доходи, завишени разходи и др.
- данъчни, осигурителни и неданъчни плащания, акцизи и мита и др.

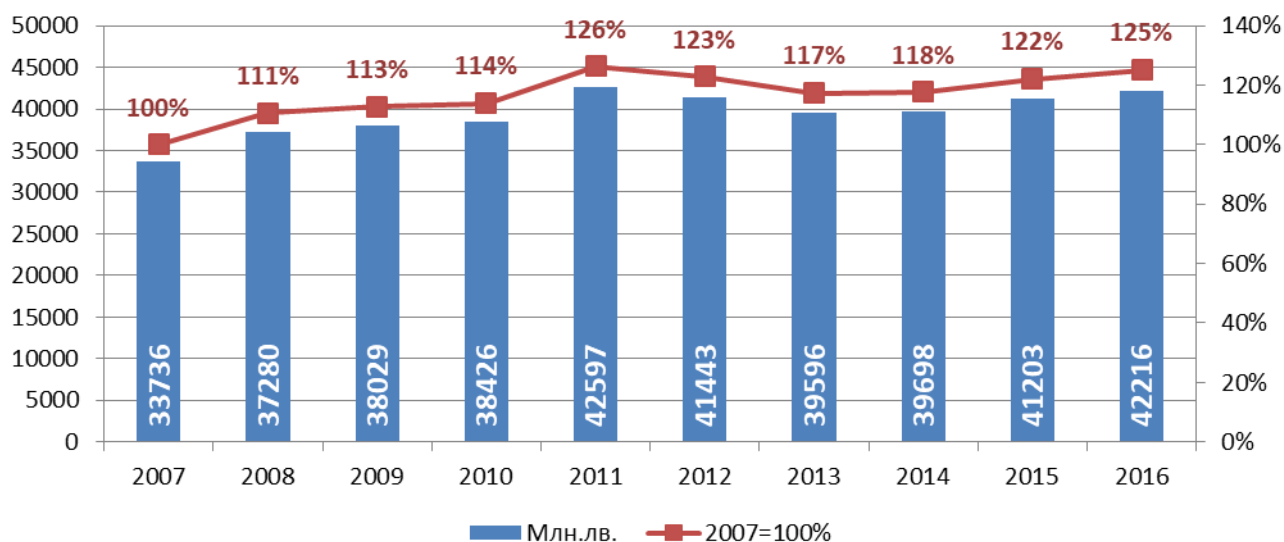
Приложение 2. Данък върху печалбата

Като дял от БВП, приходите от данъка върху печалбата (ДП) драстично намаляват от 2.9 на сто (2007 г.) до 2.2 на сто (2016 г.). Свивът е значителен при база 2007 г. - приходите възстановяват размера си (по текущи цени, без съпоставимост по отношение на инфлацията) едва през 2015 г., т. е. от 1833 на 1860 млн. лв. (фиг. П.2.1).



Фиг. П.2.1. Приходи от данък върху печалбата

На следващата графика са представени резултатите от производствената дейност на предприятията. При база 2007 г. те нарастват с 25 на сто, а данъкът върху печалбата намалява.



Фиг. П.2.2. Резултати от производствената дейност на предприятията

Забележка:

- Използван вместо продажбите е брутният опериращ излишък, който може да се представи като обобщаващ показател за производството и продажбите, **т.е. резултата от производствената дейност на предприятията - печалбата.**
- Дефиниция според методологията на НСИ - **Брутният опериращ излишък/брутният смесен доход** е балансираща статия в стойностния метод. Тя е измерител на резултата от **производствената дейност на стопанските единици.** При некорпорираните предприятия, собственост на домакинствата, тази балансираща статия се нарича смесен доход и съдържа както елемент печалба, така и възнаграждение за труд, положен от самия собственик или членове на неговото семейство.

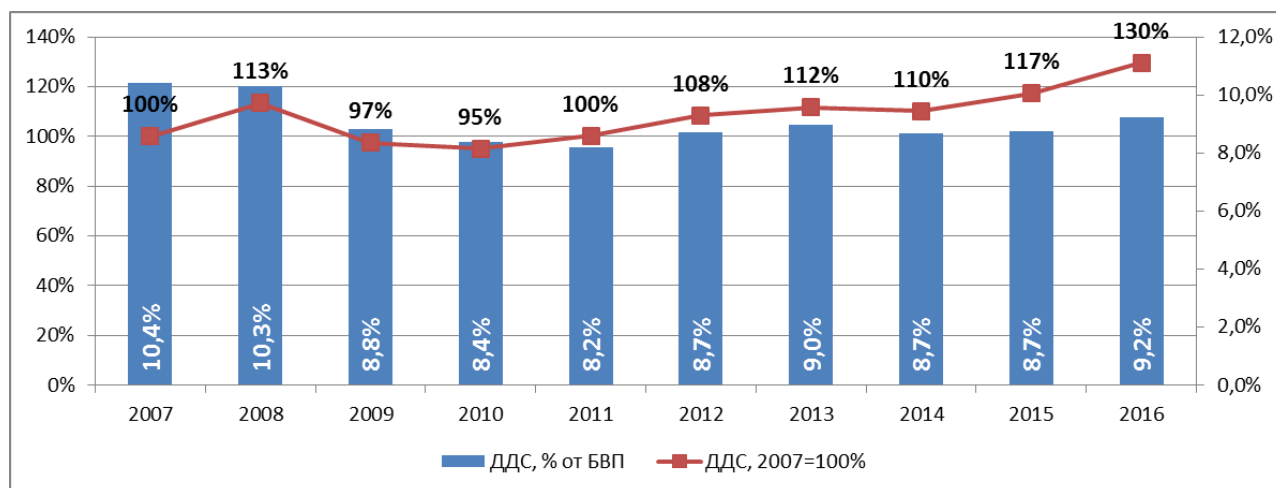
Прилагат се редица механизми с цел намаляване на облагаемата печалба, сред които са:

- Преоценка на активите, включително завишени стойности на инвестиционните разходи;
- Изнасяне на национален доход чрез трансферни цени – търговия чрез само едно или няколко свързани лица на занижени цени;
- Аутсорсване на услуги на външни изпълнители при завишени цени;
- Завишаване на таксите за управление („management fees“).

Приложение 3. Приходи от данъка върху добавената стойност

За периода 2007-2016 г. се запазва ставката на ДДС в размер от 20 на сто и не са въведени нормативно различия в ставката по видове стоки⁹. Въпреки това, като дял от БВП, в изследвания период приходите от ДДС намаляват от 10.4% на 9.2%.

След повишаването на събираемостта на приходи от ДДС през 2008 г., в периода 2009-2010 г. тя рязко спада, за да възстанови нивото си от 2007 г. през 2011 г.



фиг. П.3.1. Приходи от ДДС

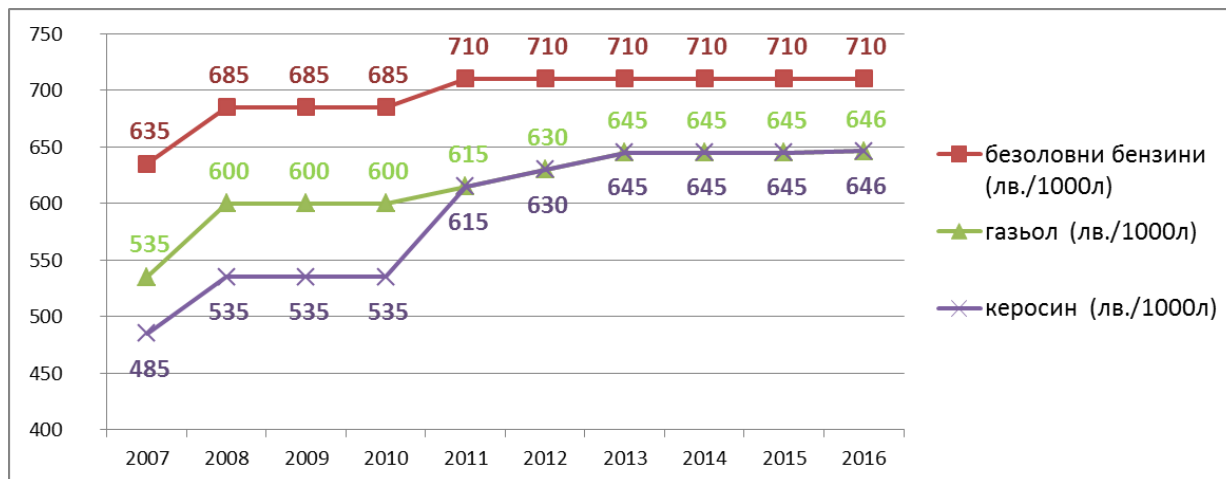
Приходите от ДДС са функция на изменение в индивидуалното и колективното потребление. Наблюдава се ръст на индивидуалното потребление с около 32 на сто и ръст на колективното потребление с 23 на сто.

В номинални стойности приходът от ДДС е нараснал от 6599 млн. лв. за 2007 г. на 8553 млн. лв. за 2016 г., което е около 29.6 на сто при отбелязаните изпреварващи ръстове на индивидуалното и на колективното потребление.

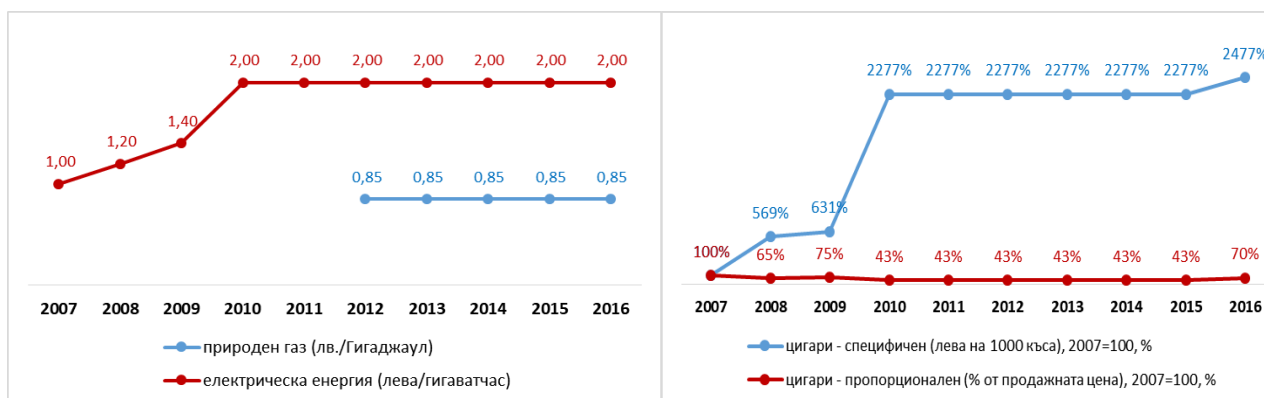
⁹ Съгласно чл. 66, ал. 2 от Закона за данък върху добавената стойност данъчната ставка за настаняване, предоставено от хотелиер е в размер на 7 на сто от 01.01.2007 г. до 31.03.2011 г. Тя е увеличена на 9 на сто от 01.04.2011 г. От 01.01.2012 г. е разширен обхвата на услугите, предоставяни от облагаеми лица до „настаняване, предоставяно в хотели и подобни заведения, включително предоставянето на ваканционно настаняване и отдаване под наем на места за площадки за къмпинг или каравани“.

Приложение 4. Приходи от акцизи

За периода 2007-2016 г. се отчита значително изменение в акцизните ставки, както и на обемите продавани акцизни стоки. При горивата, например, има ръст на акцизите от 12.6 до 33 на сто.



фиг. П 4.1. Изменение на акцизните ставки за горивата



фиг. П 4.2. Изменение на акцизните ставки за цигари, природен газ и ел.енергия

Като отчетем:

- Че цената на петрола и съответно горивата достигнаха почти около 50 % намаление в разглеждания период;
- Рязкото увеличение на физическите обеми на продажбите;
- Факта, че акцизите са функция на продадените физически обеми, символичното изменение на приходите от акцизи, са допълнителен индикатор за нарастване на сивия сектор.

Кумулативното въздействие на промените в акцизните ставки недвусмислено е определящ показател за съществен ръст в приходите от акцизи. Освен това, данните показват и ръст в единичните цени и обемите на продадените акцизни стоки (в хил. лв.):

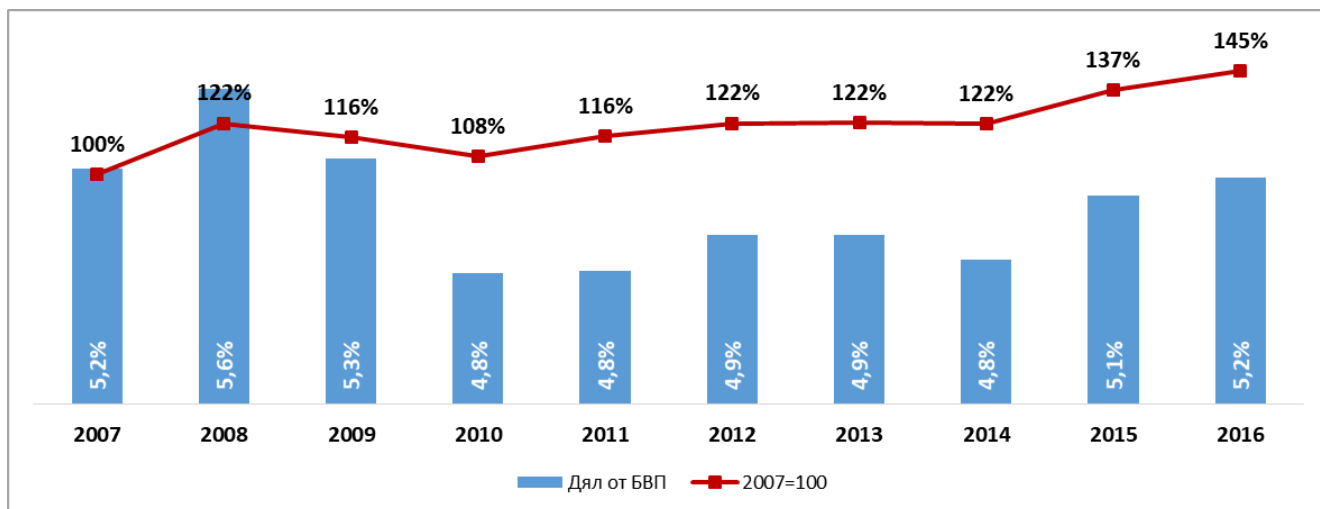
ПРОДАЖБИ НА ДРЕБНО	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Спиртни напитки	313360	350420	381965	353668	432924	460868	461805	501555	521019
Вина	108629	130459	148805	144972	156139	187511	196735	206321	223338
Бира	176687	207692	248476	260197	289026	336239	345505	398366	420879
Тютюневи изделия	920294	1004876	1240811	1462364	1489018	1639273	1672434	1750922	1827184
Горива за отопление	241368	286236	263111	229526	220296	226861	222778	196706	204677
Течни и газообразни горива и смазочни материали за МПС	5870917	6319389	4936910	5734576	6113927	6884646	6555827	6138340	5762360
ПРОДАЖБИ НА ЕДРО НА ПОТРЕБИТЕЛСКИ СТОКИ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Спиртни напитки	975908	925581	820733	999298	1078963	1122387	1117915	1092751	1186044
Вина	232027	349890	373714	345001	299248	308387	325440	349195	342701
Бира	428519	578304	625260	620877	579413	566211	582845	570214	603387
Тютюневи изделия	3244175	3718537	5046670	5090583	5101168	5866613	5903832	5797386	7067422
Горива за отопление	616220	767719	640582	616719	837675	931071	837798	996412	631740
Течни и газообразни горива и смазочни материали за МПС	12846597	14754563	12400398	13619252	15567573	15987762	14129509	13100010	11559370

Таблица П.4.1. Продажби на горива, цигари, алкохол за 2007-2016 г. в хил. лева.

Забележка:

- Данните и дефинирането на продажби на едро и дребно са с източник НСИ.
- **Продажбите на едро** в страната включват стойността на купените и продадени в същия вид готови стоки на други търговци на едро или търговци на дребно за следваща препродажба, а също на производители и други големи потребители за производствено потребление.
- **Продажбите на дребно** в страната включват стойността на продадената собствена продукция, готови стоки и материали на краен потребител, непосредствено от производителя или с участието на търговци. Тук не се посочва стойността на продадената кухненска продукция в заведенията за хранене.

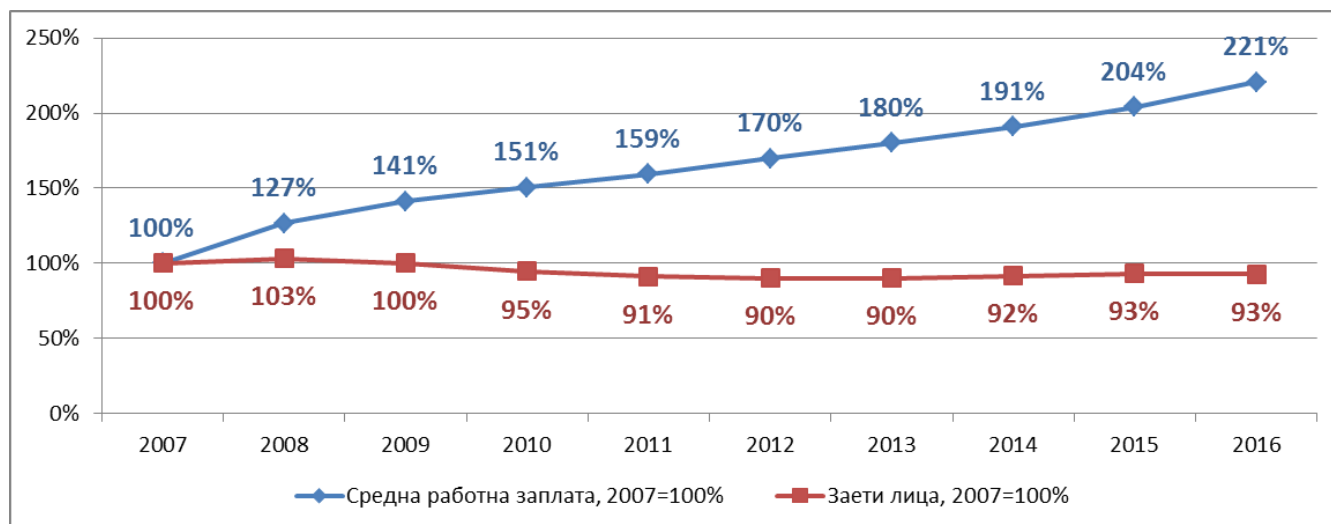
Като дял от БВП, независимо от сериозно нарасналите ставки и обеми реализирана продукция, повишените обороти в промишлеността и потреблението, можем да отчетем, че **относителният дял на приходите от акцизи като част от БВП се запазва на много ниско ниво** (фиг. П.4.3), т.е. те са далеч от потенциалната събираемост, съответстваща на нарасналото потребление и акцизни ставки. Участието им в оценката на изменението на сивия сектор не нарушава общата картина на доказателствата и по-скоро допринася за недооценка на ръста на сивата икономика.



фиг. П 4.3. Приходи от акцизи като дял от БВП

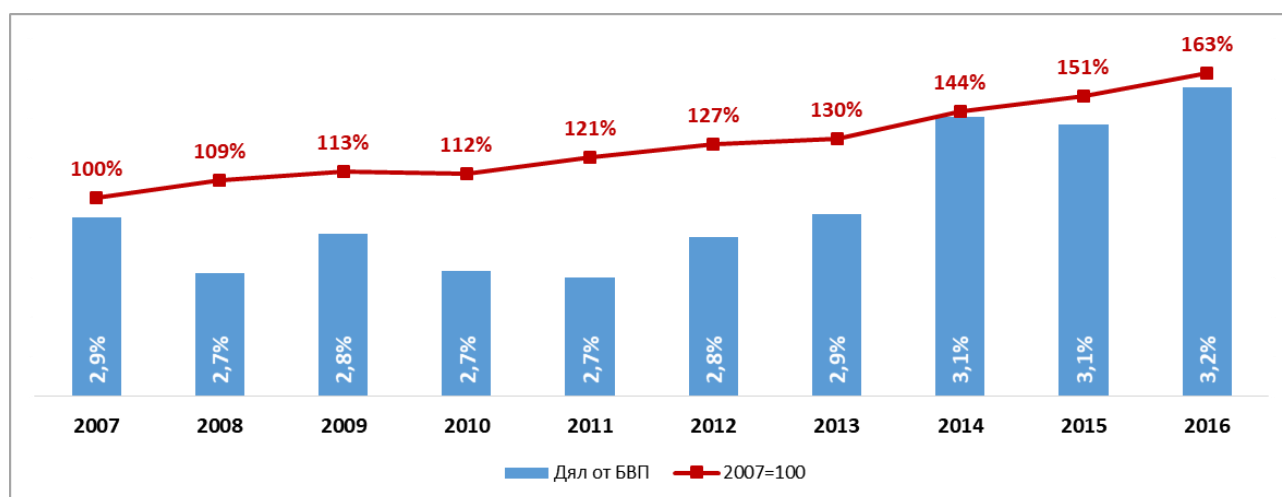
Приложение 5. Приходи от данък върху доходите на физическите лица

В тази част има съществено осветляване в икономиката. Анализът на факторите, които определят обемите на приходите от данъка върху доходите на физическите лица (ДДФЛ) показва, че поради съществуващия ръст на средната работна заплата и относително по-малкото намаление на броя на заетите лица (фиг. П.5.1), приходите значително изпреварват изменението в БВП и компенсират намалените приходи от ДП и ДДС.



фиг. П 5.1. Заети лица и средна работна заплата

Като дял от БВП, приходите от ДДФЛ увеличават дела си от 2.8 до 3.2 на сто и съответно при база 2007 г. от 100 на сто нарастват до 163 на сто (фиг. П.5.2).



фиг. П 5.2. Приходи от данък върху доходите на физическите лица

Както вече отбелязахме, относителната стабилност на тези приходи е вследствие съществуващия ръст на средната работна заплата, запазване на плоския характер на данъка и лесното администриране.

От позициите на ръста на сивата икономика можем да считаме, че тези приходи, не влизат в дисонанс с направените изчисления и изводи за сивата икономика.

Приложение 6. Приходи от осигурителни вноски (социални и здравни)

За периода 2007-2016 г. може да се отбележи, че рязко се изменят основни икономически параметри, свързани с формирането на приходите от осигурителни вноски:

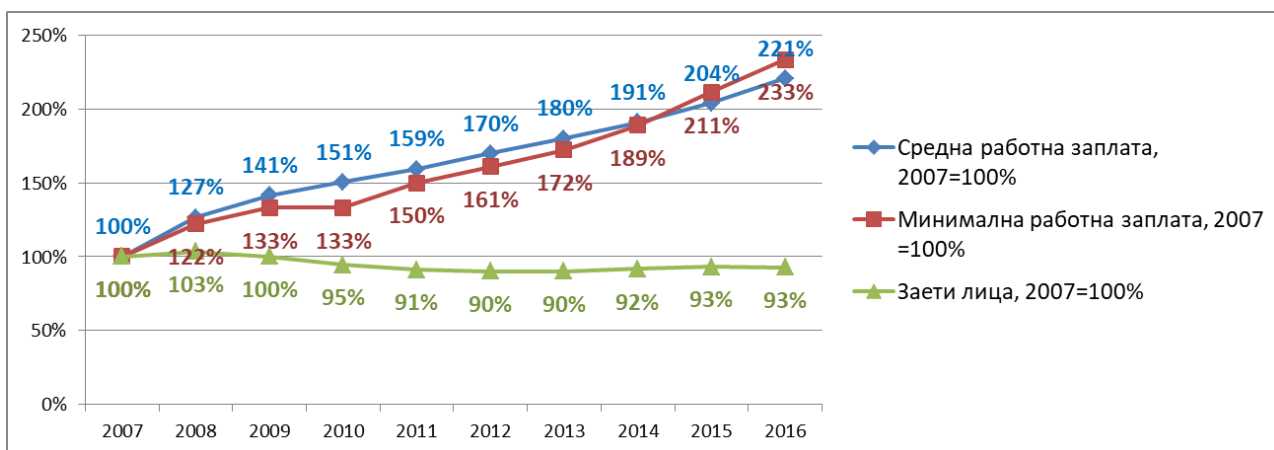
- Размерът на ставката за осигурителните вноски се увеличи от 2011 г. с **8 на сто**;
- Ставката за здравно осигуряване нараства с **33 на сто**; Средната работна заплата нараства със **121 на сто**;
- Минималната работна заплата нараства с **91 на сто**;
- Минималният осигурителен доход (МОД) нараства със **121 на сто**, а за самоосигуряващите се лица – с **91 на сто** (от 220 на 420 лв.).
- Таванът на максималния осигурителен доход нараства с **86 на сто**;
- Броят на заетите лица по официални данни намалява със **7 на сто**;

Кумулативното влияние всички тези фактори (вж. фигури П.6.1, П.6.2, П.6.3) следва да доведе до рязко нарастване на номиналната стойност на приходите от осигурителни вноски, което се наблюдава като стабилна тенденция след 2011 г. Тя се изменя почти с **50 на сто** – от 4890 млн. лв. за 2007 г. на 7318 млн. лв. за 2016 г.

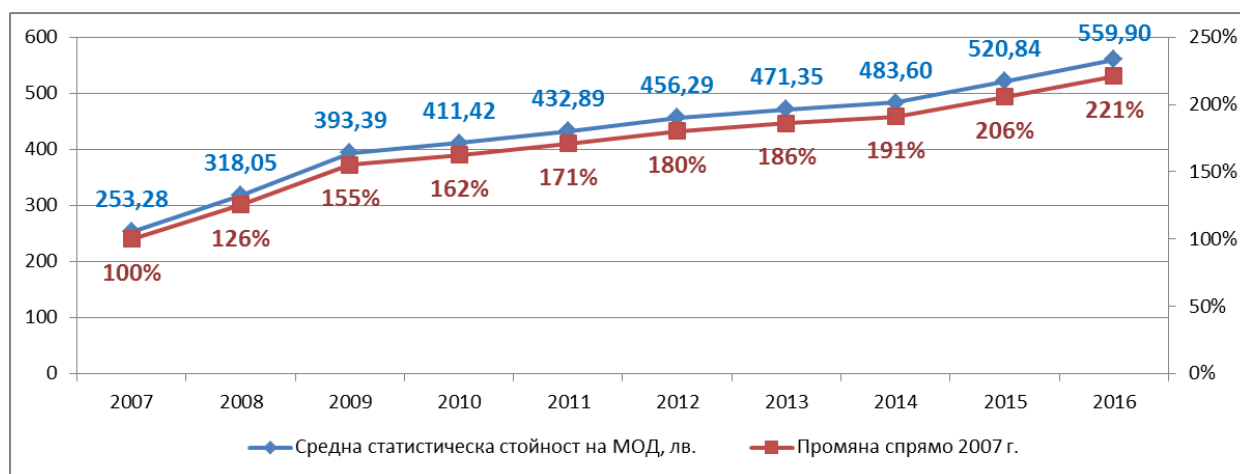
Като дял от БВП, приходите от осигурителни вноски след съществено намаляване в периода 2010-2012 г. **нарастват от 7.7 до 7.9 на сто** от 2007 към 2016 г. (фиг. П.6.4). Независимо от ръста на средния и максималния осигурителен доход ръста на събираемостта не следва ръста на средната работна заплата. Възможност за увеличаване на този дял е чрез извършване на необходимите законови действия за събиране на здравноосигурителните вноски на около един милион физически лица, които са част от сивата икономика.



фиг. П.6.1. Изменения на осигурителните ставки и на тавана на МОД

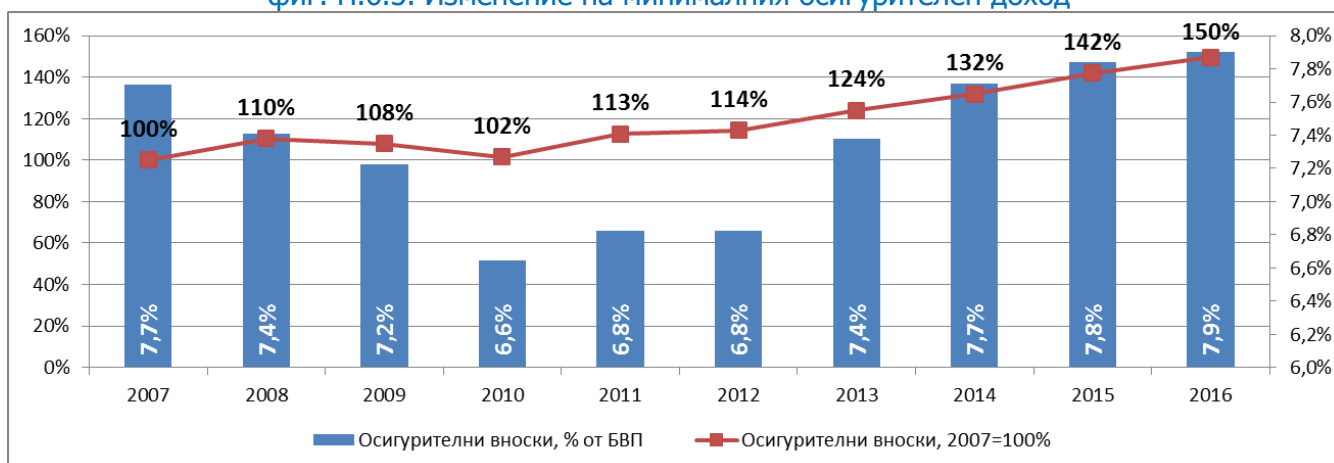


фиг. П.6.2. Изменения на МРЗ, СРЗ и броя на заетите лица



Забележка: В средната статистическа стойност са отразени МОД за всички групи специалисти и икономически дейности, вкл. тези, за които промяната в МОД се определя с административно решение, а не чрез споразумение.

фиг. П.6.3. Изменение на минималния осигурителен доход



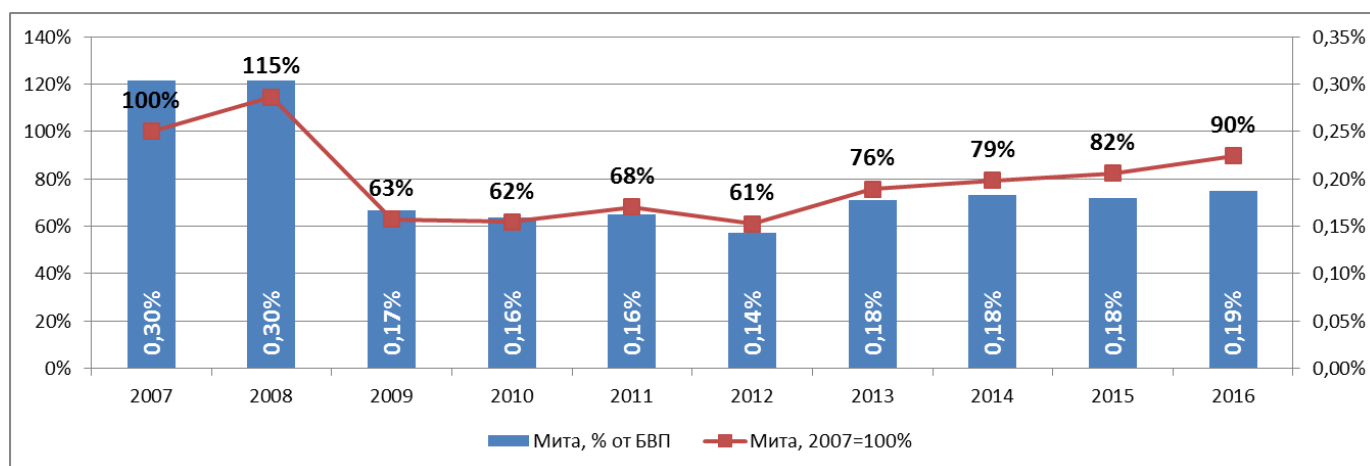
фиг. П.6.4. Приходи от осигурителни вноски

Приходите от осигурителни вноски изпреварват като темп ръста на БВП, но не за сметка на подобрена събираемост, а основно поради изменение в базовите параметри, формиращи размера на осигурителните вноски.

Приложение 7. Приходи от мита

От 2007 г. България е държава членка на Европейския съюз и съответно е част от Митническия съюз, обхващащ търговията със стоки и забраняващ митата върху вноса и износа между държавите членки, както и прилагането на обща митническа тарифа при отношенията с трети страни.

Характерно за приходите от мита е, че в номинална стойност намаляват от 193 млн. лв. за 2007 г. на 173 млн. лв. за 2016 г., независимо че обемите внос растат с 19.3 на сто, а за страните извън ЕС – с 12.5 на сто. Делът на вноса от ЕС увеличава стойността си обем несъществено от 52.2 на сто през 2007 г. (11.4 млрд. евро) на 54.9 на сто през 2016 г. (14.3 млрд. евро) (фиг. П.7.1 и П.7.2).



фиг. П 7.1. Приходи от мита

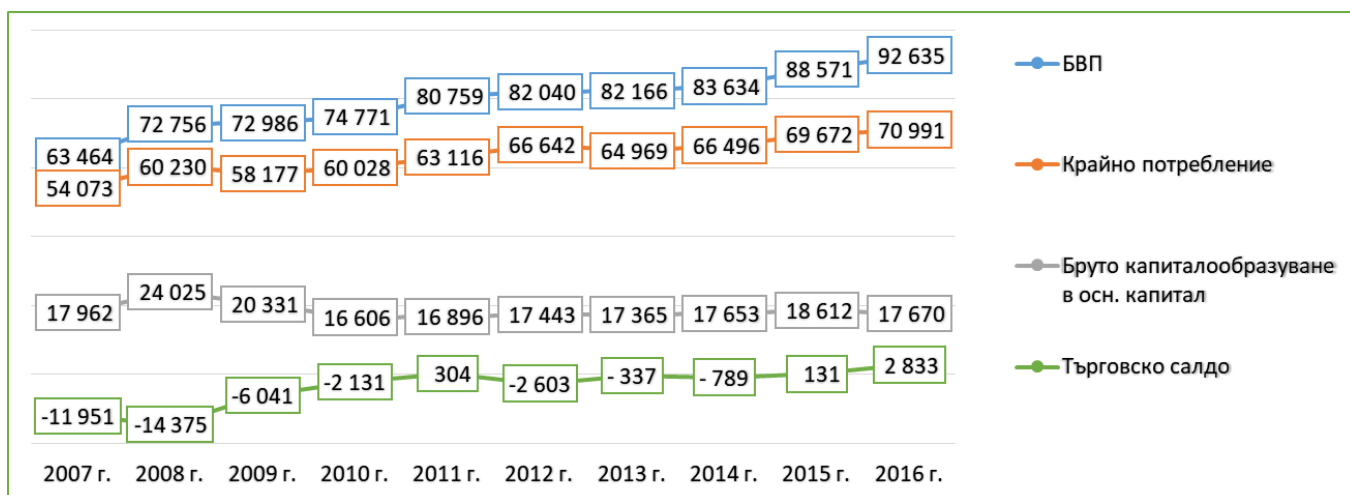


фиг. П 7.2. Внос

Поради маргиналният характер на приходите от мита в общите данъчни приходи, те нямат съществено влияние върху ръста на сивата икономика.

Приложение 8. Структура на БВП

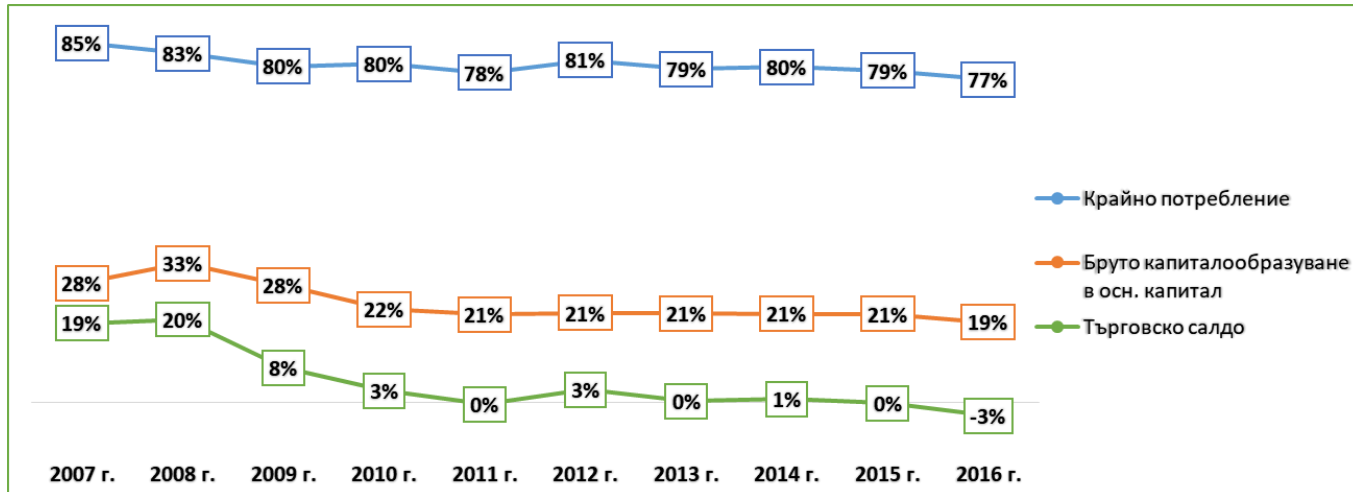
Като компонент на БВП (фиг. П.9.1.) най-бързо нараства физическият обем на крайното потребление, като сивът в инвестициите се компенсира от положителния ръст на търговското салдо.



Фиг. П.8.1. Компоненти на БВП (2007-2016 г.) в млн. лв.

* За 2016 г. данните са предварителни.

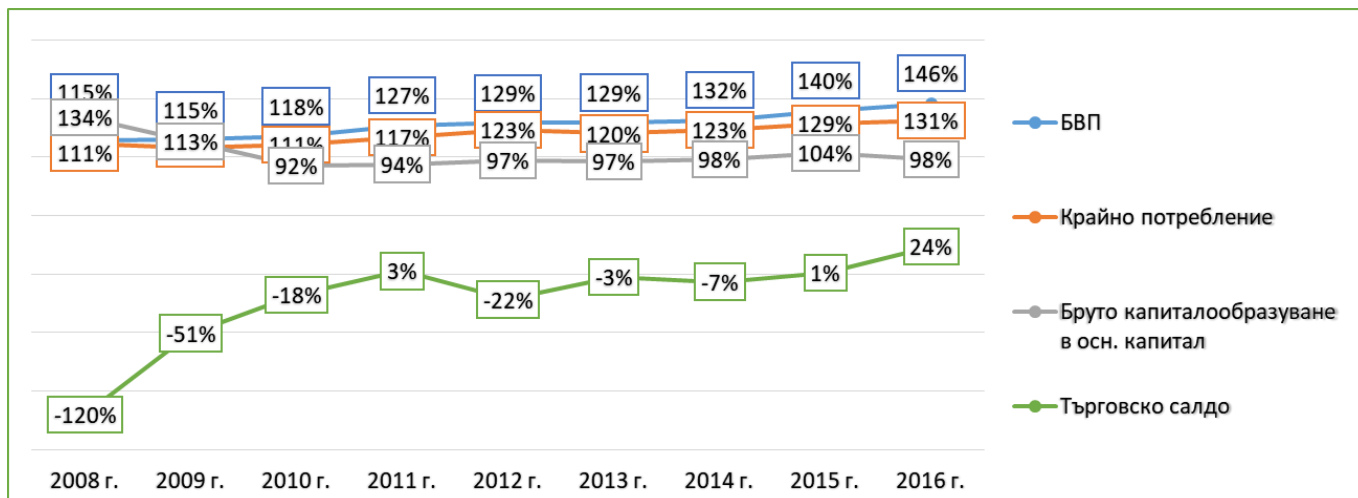
В структурата на БВП (фиг. П.8.2.) се наблюдава закономерно намаляване на отделните компоненти за сметка на нарастване на дела на търговското салдо.



Фиг. П.8.2. Структура на БВП по компоненти (2007-2016 г.) в %.

* За 2016 г. данните са предварителни.

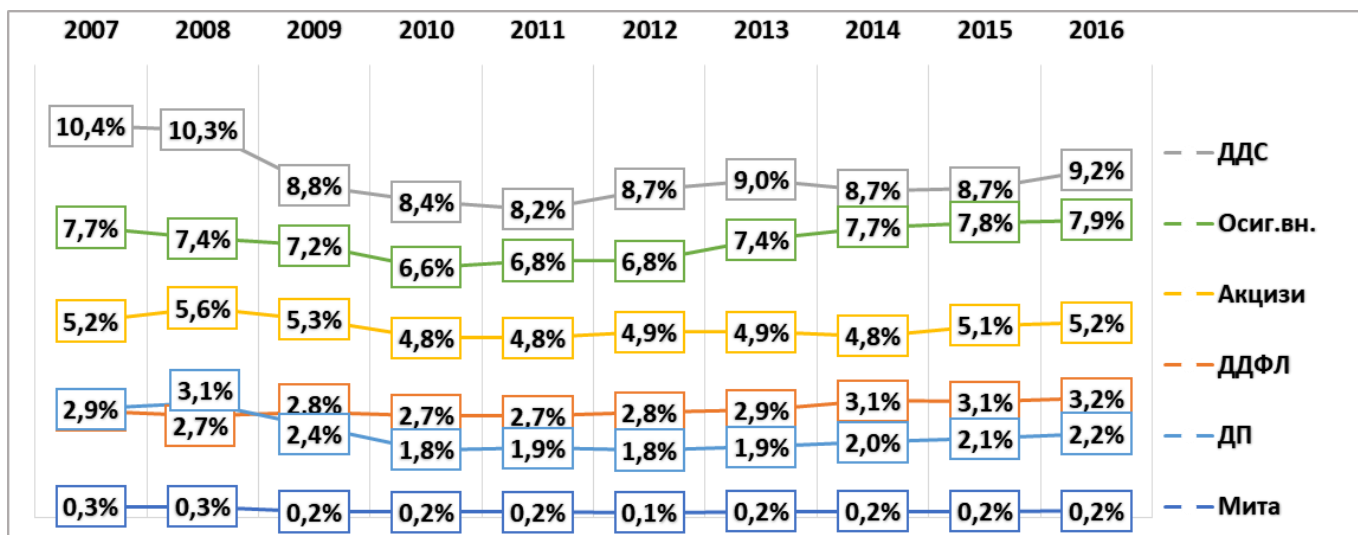
В структурата на БВП (фиг. П.8.3.) най-значителна е промяната в търговското салдо, което от отрицателни стойности в края на периода е положително. В дела на БВП инвестициите намаляват с 2 пр.п. в края на периода, а крайното потребление нараства с 31 пр.п.



Фиг. П.8.3. БВП по компоненти (2007-2016 г.) при 2007 т.=100%.

* За 2016 г. данните са предварителни.

За илюстрация на фиг. П.8.4. са показани измененията на отделните компоненти на данъчните приходи спрямо БВП.



Фиг. П.8.4. Изменения в данъчните приходи по компоненти, като процент от БВП

Приложение 9. Таблица за определяне изменението на сивия сектор

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
БВП, 2007=100%		115%	115%	118%	127%	129%	129%	132%	140%	146%
Данъчни приходи, 2007=100%		115%	104%	98%	107%	111%	116%	119%	129%	135%
Данъчни приходи, % от БВП	30,4%	30,5%	27,6%	25,4%	25,5%	26,2%	27,2%	27,5%	28,1%	28,10%
Данъчни приходи, текуща ст-ст, млн. лв.	19 324	22 167	20 172	19 014	20 594	21 529	22 370	23 028	24 856	26 027
Данъчни приходи, преизчислени според ръста на БВП (2007 = 100%), млн.лв.	19 324	22 153	22 223	22 767	24 590	24 980	25 018	25 465	26 969	28 206
Загуба, млн. лв.		-14	2 051	3 752	3 996	3 451	2 648	2 438	2 112	2 179
Загуба, % от текуща стойност на БВ		-0.02%	2.81%	5.02%	4.95%	4.21%	3.22%	2.91%	2.38%	2,35%
Загуба, % изменение на данъчните приходи спрямо 2007 г.		-0,1%	10,6%	19,4%	20,7%	17,9%	13,7%	12,6%	10,9%	11,3%

Таблица П.9.1. Изчисления за съответните показатели за измененията на сивата икономика